

Waarom wij een nieuwe term zoeken voor het fenomeen bedrijventerrein

PAGINA 16

Op elk jaarlijks bedrijventerreincongres (red, BT Event) wordt vroeg of laat verzocht dat de term 'bedrijventerrein' eigenlijk niet meer moet worden gebruikt. Reinoud Fleurke (SADC) en Koen Raats (Balance) ontleden het begrip framing om dichter bij een nieuwe terminologie te komen voor de toekomstige bedrijventerreinen waar werknemers centraler staan en multifunctionaliteit steeds vaker terugkomt. Denkt u mee?

AUTEURS Reinoud Fleurke en Koen Raats

Alternatieve benamingen voor bedrijventerreinen zoals werkmilieu, werklocatie of business park zijn echter nooit op grote schaal doorgebroken. In 2010 werd tevergeefs door TU Delft/Inbo de term 'werkmilieu' geïntroduceerd naar aanleiding van onderzoek naar nieuwe ontwikkelstrategieën. De term bedrijventerrein blijkt de tand des tijds vooralsnog te doorstaan, ondanks dat deze al snel negatieve associaties oproept: lelijk, onveilig, anoniem, uniform, rommelig, leegstand. Kortom; een plek waar je komt om te werken en daarna zo snel mogelijk weer weg wilt.

Op Shakesperiaanse wijze kunnen we ons afvragen: What's in a name? Maakt het uit welke benaming wordt gebruikt, zolang er maar oplossingen worden gezocht om duurzame en toekomstbestendige bedrijventerreinen te maken? In dit artikel laten wij zien dat de benaming er in dit geval wél toe doet door te verwijzen naar theorie over *framing*.

Er is een aantal argumenten waarom de term bedrijventerreinen niet meer mag worden gebruikt. In de term bedrijventerrein zitten namelijk impliciete aannames verborgen over wat een bedrijventerrein is, voor wie het is, en hoe het zou moeten worden ontwikkeld. Het *frame* van bedrijventerreinen is aan vernieuwing toe.

Framing

De wetenschappelijke achtergrond van de term framing ligt bij het boek *Framing Analysis* van Ervin Goffman uit 1974. Een frame is in deze klassieke benadering een verzameling van ideeën, concepten en perspectieven die betekenis geven aan een fenomeen, waardoor het handelen van individuen zich een bepaalde collectieve richting op organiseert. Een voorbeeld uit de Nederlandse ruimtelijke ordening van een sterk frame in de ruimtelijke ordeningssfeer is de term *het Groene Hart*. Wanneer deze term valt, koppelen individuen concepten, ideeën en perspectieven

over dit fenomeen aan elkaar, op een soortgelijke manier: een frame is geboren. Frames zijn op deze manier uitermate krachtig. Het Groene Hartframe heeft immers lang gezorgd voor politiek en maatschappelijk draagvlak om dit gebied te beschermen.

Lianne van Duinen (nu lid van de Raad voor Leefomgeving en Infrastructuur), schrijft in haar proefschrift *Planning Imagery* over Nederlandse frames in de ruimtelijke ordening. Zij rapporteert in haar dissertatie voornamelijk over de opkomst en neergang van nieuwe 'planningsconcepten', ofwel frames, en concludeert dat planningsconcepten alleen verankeren in de samenleving wanneer deze door diverse belanghebbenden (eventueel na een open publiek debat), overeenkomstig worden geïnterpreteerd.

Productie en reproductie van frames, en dus van ruimte

Wat stelt dit frame van een "bedrij-

venterrein” dan precies voor? Er zijn goede argumenten naar voren te brengen waarom bedrijventerreinen gekwalificeerd kunnen worden als frame. Immers, de term is ingeburgerd, en stakeholders met uiteenlopende belangen weten dat zij het over hetzelfde hebben wanneer de term bedrijventerein wordt gebruikt. Ook het collectieve handelingsperspectief dat wordt gekoppeld aan het frame is aanwezig; het zijn over het algemeen plekken waar je werkt, en waar je niet voor de lol verblijft.

Robert Bentford en David Snow voegen in 2000 een belangrijk element toe aan het wetenschappelijke debat over framing: de productie en reproductie van frames. Met andere woorden: frames gaan echt leven wanneer deze continu worden gebruikt in het gesprekken, discussies en besprekingen over het fenomeen in kwestie. Dit kan zorgen voor stigmatisering. In het geval van het frame bedrijventerreinen is dat zeker het geval. De constante productie en reproductie van de term zorgt ervoor dat de terreinen op dezelfde manier blijven worden opgezet en aangelegd. Mede als gevolg daarvan, worden continu plaatsen gecreëerd die voldoen aan het frame; en die niet uitnodigen voor bezoek.

Dit is de crux: de sterkte van het frame zorgt voor een bijna ‘voorgeprogrammeerde’ productie van ruimte, en de consumptie van ruimte zorgt ervoor dat het frame (negatief) gela-

den wordt. Dit patroon blijkt lastig te doorbreken. Het frame dat bestaat over bedrijventerreinen werkt een specifieke vorm van productie van ruimte in de hand, en zorgt voor een lastig veranderbaar proces.

Is de term bedrijventerein aantoonbaar verbonden aan een negatief frame?

Er is veel geschreven over de oorzaken van het slechte imago van bedrijventerreinen, mede in het verlengde van de discussie over herstructureeringen. Het gaat onder meer om de kwaliteit van openbare ruimte, gebrekkige marktwerking, perifere ligging, lage organisatiegraad, en leegstandsproblematiek. Het vervolg van dit artikel richt zich op twee ingrediënten van het frame ‘bedrijventerein’ die volgens ons een dominante invloed uitoefenen op de productie van ruimte, namelijk (1) de relatie met de planningscultuur en structuur in Nederland, en (2) de relatie met de gebruikers van het gebied, de werknemers. Beide worden onderstaand uitgebreider toegelicht.

1. De planningscultuur en -structuur in Nederland

Een belangrijk element in het frame van bedrijventerreinen is de strikte scheiding tussen werk en wonen. Van oudsher zijn deze in de ruimtelijke planning bedrijfsactiviteiten altijd strikt gezoneerd omdat deze vies, overlastgevend en gevaarlijk zouden zijn. Deze traditionele gedachte is nog steeds zeer bepalend in het frame

van bedrijventerreinen. Het op deze manier denken over bedrijfsactiviteiten is sterk ingebed in wetgeving en planningscultuur in Nederland: denk aan generieke milieuzoneringen voor bedrijventerreinen en veiligheidscontouren. De term Bedrijventerein leidt bijna automatisch tot een bestemmingsplan met een groot paars vlak: de planologische bestemming ‘Bedrijven’.

Echter, doorsnee bedrijventerreinen zijn helemaal niet meer zo onveilig en overlastgevend als voorheen. De voordelen van meer menging zijn evident, namelijk grotere sociale veiligheid door gespreide activiteiten door de dag, betere of intensievere benutting van ruimte (o.a. parkeerplaatsen), grotere kans op multi-cyclisch gebruik, en meer levendigheid.

De strikte scheiding tussen werk en wonen is een klassieke discussie in de ruimtelijke ordening, en wordt al hier en daar voorzichtig opnieuw gevoerd. Interessant daarbij is dat nieuw Rijksbeleid op dit punt de laatste jaren volledig afwezig is. Dit is opmerkelijk omdat op het gebied van bijvoorbeeld woningbouw, natuurontwikkeling en bijvoorbeeld erfgoedbeleid, de laatste decennia een beweging van de wetgever te zien is waarbij de lokale overheid kan bepalen welke generieke normen zij wil hanteren. Voor bedrijventerreinen is er op dat gebied gekozen voor een conservatief beleid waarbij de normeringen op rijksniveau zijn vastgesteld. De vraag is of de Omgevingswet menging van functies daadwerkelijk zal bevorderen. Het is tijd voor een nieuw frame, waarin een meer multifunctionele benadering de regel wordt in plaats van de uitzondering.

2. Werknemers als nieuwe ingrediënt voor een nieuw frame: het werkmilieu

In het al eerder genoemde onderzoek uit 2010 van TU Delft / Inbo (‘Van bedrijventerein naar werkmilieu uitgevoerd’) werd de term werkmilieu geïntroduceerd, als alternatief voor het

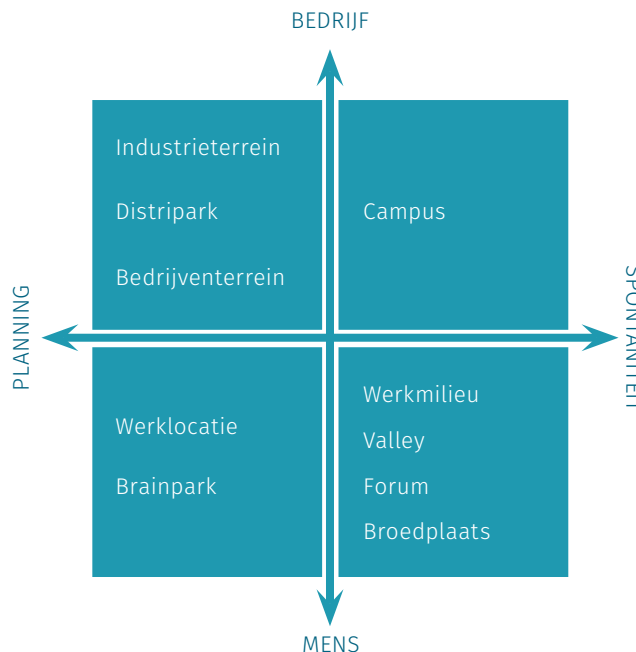
Praktische uitwerking

De praktische uitwerking van dit artikel kan op de volgende manier plaats vinden.

- Het bewust betrekken van werknemers bij de planontwikkeling van bedrijventerreinen. SADC en gemeente Amsterdam experimenteren hiermee bij de ontwikkeling van de 2e fase van Business Park Amsterdam Osdorp. Met een zogenaamde lunchbus worden werknemers uitgenodigd om tijdens hun pauze in gesprek te gaan over de ontwikkeling van de werklocatie. Deze ontmoetingen leveren waardevolle input op voor de planontwikkeling.
- Het instellen van een werknemersraad naast een Parkmanagementvereniging, met eventueel een zelfstandig budget vanuit de contributie van gevestigde bedrijven aan de Parkmanagementvereniging. Op deze manier krijgen naast de werkgevers, ook de werknemers een stem tijdens de beheerfase van de werklocatie.
- Het experimenteren met regelvrije zones om onder bepaalde voorwaarden meer menging toe te staan op locaties waar bedrijven zich bevinden.

frame bedrijventerrein. Als definitie werd gegeven: “een onderscheidende en samenhangende verzameling van locatie- en omgevingseisen, zoals (kennis)infrastructuur en voorzieningen, die ondernemers stellen aan het vestigingsklimaat.”¹ In dit frame worden de ondernemers en hun eisen centraal gesteld en zijn daarmee in grote mate bepalend voor de ontwikkeling. In hetzelfde onderzoek wordt duidelijk notie gemaakt van de belangen van een andere gebruikersgroep, namelijk werknemers. De redeneerlijn is dat een bedrijventerrein zodanig aantrekkelijk moet worden gemaakt, dat de beste werknemers worden aangetrokken en gebonden aan de daar gevestigde bedrijven. Deze redenering lijkt het meest te passen bij campus-achtige ontwikkelingen. Toch staat nog steeds het bedrijf centraal in deze planningsbenadering en niet de werknemer. Diens belang wordt indirect beredeneerd en gerelateerd aan het ondernemersbelang.

Het is logisch en noodzakelijk dat bij de ontwikkeling van een bedrijventerrein, de klant en zijn behoeften centraal worden gesteld. Deze gerichtheid op ondernemers, maakt echter dat er bedrijventerreinen ontstaan die vooral gericht zijn op de doelstellingen van de ondernemer: bedrijfscontinuïteit, reductie van kosten en maximalisatie van winst. De wensen en behoeften van werknemers zijn daaraan ondergeschikt. Op dit moment zien we dat behoeften van de werknemer meer op de voorgrond kunnen komen te staan, nu er krapte optreedt op de arbeidsmarkt. Dit gold al voor kennisintensieve bedrijven in campusachtige omgevingen, maar geldt anno 2018 ook steeds meer voor logistieke en producerende bedrijven in heel Nederland. Op meerdere logistieke hotspots concurreren de bedrijven met elkaar om gekwalificeerde werknemers. Dit leidt er concreet toe dat werkplaatsen uitgerust worden met meer ramen en dat er betere verblijfsruimtes worden gecreëerd (bijvoorbeeld dakterrassen).

Tot op heden wordt onvoldoende gekeken naar de belangen van werknemers. Hierdoor ontstaan werklocaties die niet optimaal zijn ingericht voor de belangrijkste gebruikersgroep. In sommige gevallen uit zich dat in onveilige plekken of slechte bereikbaarheid. In andere gevallen zijn het locaties met een matige belevingswaarde. Het wordt tijd om de werknemer een positie te geven, naast de positie van de ondernemer. De belangen van werknemers en werkgevers – voor zover deze tegengesteld zijn – moeten beiden in de ontwerpogave worden vertaald. De term ‘bedrijventerrein’ zorgt voor een modus operandi die daarin niet ondersteunend is: tijd dus voor een nieuw frame, waarin werknemers een centralere rol zouden moeten krijgen.

Naar een nieuw frame

Wanneer de zojuist genoemde factoren tegenover elkaar worden gesteld ontstaat een beeld waar mogelijkheden liggen voor een nieuw, toekomstbestendig ‘frame’. De economische en maatschappelijke dynamiek richt zich op een verschuiving op twee assen:

(1) de focus van bedrijf naar mens als het gaat om welke belangen worden meegewogen in het aanleggen van nieuwe locaties voor bedrijven, en (2) een verschuiving van plannings-gestuurde ontwikkelingen die gericht zijn op een wenselijk eindbeeld naar meer spontane, flexibele en creatieve (gemengde) ontwikkeling van bedrijfslocaties waarbij minder generieke normen worden opgelegd.

Deze dynamieken moeten leiden tot nieuwe ingrediënten voor een vernieuwend frame wat de ‘voorgeprogrammeerde’ productie van ruimte, en de consumptie van ruimte doorbreekt. Een nieuw frame kan worden versterkt met een nieuwe naam. What’s in a name? Wij nodigen iedereen uit om met serieuze voorstellen te komen voor een sterk alternatief.

Reinoud Fleurke is manager gebiedsontwikkeling bij SADC

Koen Raats (gepromoveerd aan de Universiteit van Amsterdam) is consultant bij Balance en werkt aan de ontwikkeling van het bedrijventerrein Business Park Amsterdam Osdorp.

1 | TU Delft (2010) Van bedrijventerrein naar werkmilieu: Aanpak voor vernieuwende ontwikkelstrategieën. Delft: TU Delft.